

1. KERNMATERIAAL VOOR PAKISTAN

“Di Rupo heeft de laatste dag van de vorige legislatuur opdracht gegeven om een vergunning te verlenen om nucleair materiaal naar Pakistan te exporteren. Maar jullie kunnen die vergunning schorsen”, zei de man aan de telefoon. En toen volgde een verhaal over de “CANVEK” die een negatief advies gegeven had, over tussenkomsten van buitenlandse diplomaten en een Pakistaanse kerncentrale. Het was me allemaal niet meteen duidelijk en ik wist niet eens dat zo’n dossiers onder onze bevoegdheid vielen. Maar nucleair materiaal naar Pakistan laten exporteren leek me pure zotternij. Het was 14 juli 1999, twee dagen na de eedaflegging van de nieuwe federale regering. Ik was in de Kamer van volksvertegenwoordigers mijn bureau in de Agalev-Ecolofractie aan het opruimen toen de man me belde. Olivier Deleuze was ook in de Kamer, voor de nieuwe regeringsverklaring. Hij ging onmiddellijk akkoord om de exportvergunning te schorsen. Even later typte ik op een PC in de Agalev-Ecolofractie - de bureaus in het kabinet waren nog niet in gebruik – een brief om de vergunning te schorsen. Papier met hoofding van ons kabinet had ik nog niet, en de software op de PC was WordPerfect onder Dos, maar even later was het al gebeurd: een fax naar “onze” administratie en onze eerste instructie was de deur uit: “(...) vraag ik dat deze vergunning onmiddellijk geschorst of ingetrokken wordt.” Pas achteraf realiseerden we ons dat die fax de echte start van paarsgroen was, de start van bijna vier jaar nieuw beleid, onvoorspelbaarheden, dramatisering, mooie overwinningen en bittere nederlagen.

De groenen hadden al achttien jaar parlementsleden in Kamer en Senaat. Al die jaren hadden ze de regeringen over de meest uiteenlopende onderwerpen geïnterpelleerd. Maar over de CANVEK vond ik in de databank van de Kamer, op één parlementaire vraag na, niets. Blijkbaar werkte deze adviescommissie van ambtenaren en experts in de grootste discretie en was ze al die jaren ontsnapt aan het oog van de pers en de parlementsleden. Nu ja, niet te verwonderen: het nucleaire wereldje had van in het begin een cultuur van discretie en geheimhouding en die was, zoals ik later nog vaak zou ondervinden, nog niet verdwenen. De administratie energie bezorgde me een uitgewerkt dossier over de exportvergunning. Het ging om meetapparatuur voor de kerncentrale KANUPP in Pakistan. Producent was een afdeling van het grote internationale bedrijf Alstom in Charleroi. Voor de export van zo’n materiaal is er een speciale vergunningsprocedure. De CANVEK, samengesteld uit ambtenaren van verschillende overheidsdiensten en enkele experts, behandelt de dossiers. Na een positief advies verleent de minister bevoegd voor energie een zogenaamde “machtiging”. Na die machtiging geeft de minister voor economische zaken een vergunning zodat het materiaal kan worden uitgevoerd. Centrale vraag voor de CANVEK in zulke dossiers is of het materiaal niet kan worden misbruikt voor militaire doelen, voor de aanmaak van atoombommen zeg maar, rechtstreeks of onrechtstreeks. Een machine die uraniumtabletten voor kerncentrales perst, uitvoeren naar bijv. Duitsland of Zwitserland krijgt van de CANVEK positief advies, want de risico’s op misbruik zijn onbestaande. Maar nucleair materiaal uitvoeren naar landen zoals Pakistan of India is delicaat: in welke mate is er een risico dat het materiaal direct of indirect gebruikt wordt om nucleaire kennis en technologie in het militair domein te verwerven of te ontwikkelen?

In het Alstomdossier ging het om meetapparatuur voor een kerncentrale in Pakistan. Wat niet onschuldig leek: de kerncentrale werd nauwelijks gebruikt voor de productie van elektriciteit en was van een type dat zeer geschikt was voor de productie van militair plutonium. Pakistan had al kernbommen en er was al decennia een zwaar conflict tussen Pakistan en India, ook een kernwapenstaat. Bovendien had Pakistan nauwe banden met Noord-Korea, het laatste stalinistische land ter wereld met een gevaarlijke nucleaire agenda. Het was dan ook niet te verwonderen dat de CANVEK op 19 februari 1999 een negatief advies gaf over het dossier.

De wet bepaalt dat de minister dan de vergunning moet weigeren. Maar blijkbaar legde Alstom zich daar niet bij neer. Ze lobbyden hard en het dossier kwam op 1 april 1999 opnieuw op de agenda van de CANVEK. Die wijzigde haar houding en stuurde het dossier zonder advies naar minister Poncelet, toen bevoegd voor energie. Hij nam echter geen duidelijke beslissing en schoof via een brief van 9 juli het dossier door naar zijn collega van economische zaken Di Rupo. Juridisch was het helemaal niet evident dat Di Rupo nu een vergunning zou afleveren, maar hij aarzelde niet: op 11 juli al gaf hij de administratie de opdracht de vergunning af te leveren, die dat snel deed.

Politiek was dat niet netjes: als ontslagnemend minister in zo'n belangrijk dossier toch nog een beslissing nemen, en dan nog op 11 juli, één dag voor de eedaflegging van de nieuwe federale regering! Je moet het maar doen. Vijf dagen later werd deze vergunning geschorst door de nieuwe staatssecretaris. Door deze schorsing hadden we 60 dagen de tijd om definitief te beslissen: de vergunning intrekken of niets doen. In dat geval kon de uitvoer van het materieel toch doorgaan. Olivier Deleuze besliste het dossier te agenderen op de eerste ministerraad van het nieuwe werkjaar, op 3 september.

In die zomerweken zaten onze tegenstrevers niet stil. Drie dagen na de schorsing van de exportvergunning had ik Thierry G., kaderlid van Alstom, aan de telefoon: "Ik verneem dat jullie de exportvergunning voor Pakistan geschorst hebben, dat klopt toch niet?" Ik lichtte kort en zakelijk toe wat er gebeurd was. Thierry G. was er ondersteboven van: voor een dossier waaraan hij jaren had gesleurd, had hij eindelijk toch de exportvergunning gekregen, en dan dit, "niet te geloven". Uiteraard vroeg hij een afspraak. Hij was nu met vakantie in Italië, maar zou met het eerste vliegtuig naar België komen. Twee dagen later zat hij in mijn bureel, te pleiten, te smeken. Ik liet niet in mijn kaarten kijken. "De ministerraad zal hierover definitief beslissen."

Een andere interventie was ook cruciaal, maar pas later begreep ik er de volle draagwijdte van. Philippe de Buck van Overstraeten, patron van Fabrimetal, de federatie waartoe Alstom behoorde, pleitte in een brief voor het behoud van de vergunning, wat me uiteraard niet verbaasde. Maar hij voegde eraan toe: "Het is een kwestie van principes en geloofwaardigheid die het geval Alstom overstijgt." Dat zou later vaak terugkomen: de roep van het bedrijfsleven om zekerheid, een noodzakelijke voorwaarde om zaken te doen. Streng milieunormen zijn niet leuk, maar zwakkere milieunormen om de paar maanden veranderen is nog veel erger voor hen. Fabrimetal was zenuwachtig: die groenen gaan toch geen beleid voeren tegen het bedrijfsleven, door onzekerheid te veroorzaken, door terug te komen op allerlei beslissingen? Uiteraard was dat de bedoeling niet. Uiteraard hadden we geen agenda "bedrijfje pesten", maar we hebben er het bedrijfsleven nooit van kunnen overtuigen. Het is volgens mij één van de vele oorzaken van het dramatisch verlies van de groenen op 18 mei 2003.

"We gooien het dossier volledig in de pers, zodat onze coalitiepartners niet anders kunnen dan ons steunen", zei ik half augustus aan Olivier Deleuze. "Niemand kan zich veroorloven om deze exportvergunning publiek te steunen." Het was mijn eerste echt belangrijke advies als kabinetschef aan Olivier. Snel zou blijken dat ik er helemaal naast zat. Olivier Deleuze volgde mijn advies en nam contact op met de krant "Le Soir". Die maakte er op 20 augustus voorpaginanieuws van. De rest van de pers volgde. In volle komkommertijd zo'n gevoelig dossier, heerlijk voor de pers. Het Alstomdossier werd in de feiten en in de perceptie het eerste grote conflictpunt van paarsgroen, het eerste "drama" in een eindeloze reeks. Op de ministerraad van 3 september zou er beslist worden.

In de aanloop naar die ministerraad maakte ik kennis met een voor mij geheel nieuwe wereld: die van de buitenlandse ambassades en hun tussenkomsten bij kabinetten. Sommige ambassades waren, gezien de situatie in Pakistan, zeer bezorgd en lobbyden druk bij de kabinetten. "Nee, niet aan de telefoon, als het past loop ik deze namiddag even langs bij u, vijf minuutjes, meer tijd hoef ik niet", zei hij. Ik zag even later een vertegenwoordiger van "een grote mogendheid" die een minutenlang pleidooi hield om te verhinderen dat we ons standpunt zouden herzien. Er volgden nog diplomatieke tussenkomsten, met telkens een korte nota in het Engels, die allemaal netjes in ons dossier gingen: de VS, Duitsland, Groot-Brittannië, Zweden, Australië..., allemaal waren ze vierkant tegen de vergunning gekant. Ik twijfelde nog minder dan voorheen aan de goede afloop van het dossier. Wie zou de exportvergunning nog durven verdedigen?

Verhofstadt agendeerde het dossier niet op de ministerraad van 3 september, maar schoof het door naar 10 september. Tegen die datum waren de standpunten in de regering duidelijk. Eén van de grote projecten van Guy Verhofstadt en Louis Michel was het imago van België in het buitenland te verbeteren en een nieuw buitenlands beleid te voeren. Ze konden dus niet anders dan het eens zijn met ons standpunt, wat uiteraard niet hetzelfde is als "ons steunen". De PS durfde de exportvergunning, weliswaar door Di Rupo verleend, niet verdedigen, want ze wisten dat Ecolo hard zou scoren in de publieke opinie, en dat terwijl de PS nog herstelde van een striemende verkiezingsnederlaag. De heropbouw van de partij was nu wel even belangrijker dan dit zeer gevoelige dossier. De SP was het eens met ons, zonder ons hard, laat staan openlijk, te steunen. Het zag er goed uit voor ons. Maar toen mengde Daniel Ducarme, parlementslid van de PRL, de Franstalige liberalen, zich in het debat. Ducarme slaagde er regelmatig in door zijn onvoorspelbare aanpak de Wetstraat op zijn kop te zetten. Hier deed hij het weer. Het bedrijf Alstom was in zijn streek gevestigd en blijkbaar had hij de bedrijfsleiding beloofd zijn best te doen. Bovendien waren de PRL en Ecolo zowel politiek als cultureel twee totaal verschillende werelden en wou de PRL van bij de start van paarsgroen duidelijk maken dat Ecolo een marginale partner was die niet te hoog van de toren moest blazen. Die vervelende groenen die tot groot afgrijzen van de PRL mee in de regering moesten zetelen, zouden eens zien wie de chefs waren.

Op de ministerraad van 10 september kwam het dan ook tot een hard conflict tussen Ecolo en de PRL. De PRL hakte op Ecolo in om te tonen wie de lakens uitdeelde in de regering en welk klein rolletje er maar weggelegd was voor Ecolo. De socialisten hielden zich afzijdig, terwijl Guy Verhofstadt aan een compromis boetseerde. Hij wist dat de verzamelde pers hem straks zou ondervragen en hij wou van bij het eerste grote conflict van paarsgroen het verschil maken. Gedaan met mistige compromissen. Dit zou een regering van lef en vernieuwing zijn. Het werd inderdaad een zeer ongewoon compromis: de exportvergunning werd verleend, maar het materiaal kon maar uitgevoerd worden op voorwaarde dat Pakistan beloofde de "full scope safeguards" na te leven. Dat waren de strengste internationale voorwaarden inzake de controle op nucleaire activiteiten. Dit kwam er in feite op neer dat het materiaal nooit uitgevoerd zou worden, want iedereen wist dat Pakistan die strenge voorwaarden nooit zou aanvaarden. Bovendien zouden die voorwaarden in de toekomst gelden voor alle exportvergunningen voor nucleair materiaal. Het materiaal zou nooit uitgevoerd worden en we hadden voor de rest van de legislatuur dit soort dossiers van de baan. Inhoudelijk een gewonnen zaak, maar met een prijs. Olivier Deleuze verloor de bevoegdheid om nog exportvergunningen te ondertekenen. In de toekomst zouden die vergunningen door de ministers Michel en Demotte ondertekend worden. Verdomme, dacht ik, dat wordt morgen de scoop van alle Vlaamse kranten: de vernedering, het drama, de kaakslag. De Vlaamse pers

kickt daar op, de inhoud zal naar de achtergrond schuiven. Ik was diep geschokt. We waren pas begonnen en nu al een bevoegdheid kwijt, wat een vernedering. En waarom? We hadden inhoudelijk 200% gelijk en niemand betwistte dat. We hadden correct de schorsingsprocedure gevolgd, en ja, een perslek georganiseerd. Maar dat deed iedereen. En dan toch die publieke vernedering?! Olivier zag het niet zo erg in. Voor hem primeerde de inhoud, en op dat vlak hadden we gewonnen. Het materiaal zou niet uitgevoerd worden en bovendien zaten we voor de rest van de legislatuur goed in deze dossiers. En als de PRL als troostprijs de bevoegdheid wou om morgen bijv. een vergunning voor de export van een uraniumtablettenpers naar Zweden te exporteren... : “Je m’ en fous complètement”, zei hij.

De kranten van zaterdag waren in Vlaanderen en Franstalig België totaal verschillend, zoals zo vaak in dit soort dossiers. De Vlaamse pers focuste op de vorm, op de bevoegdheden die Olivier kwijt was, de vernedering. De Franstalige pers had het veel meer over de inhoud, over de groene overwinning. Het liet bij mij toch een bittere bijmaak achter. We waren pas gestart en zo’n smerige vernedering... Maar later verdween de bittere bijmaak, want de harde feiten gaven Olivier overschot van gelijk: tijdens de oorlog in Afghanistan in de herfst van 2001 bleek dat er nauwe contacten waren geweest tussen de Taliban en Pakistaanse kernenergie-experts, en eind 2001 kwam het bijna tot een oorlog tussen Pakistan en India, beiden kernmogendheden. Gelukkig hadden we die uitvoer van hoogtechnologisch kernmateriaal naar Pakistan kunnen verhinderen.

Voor de media was het dossier na de tumultueuze ministerraad van september gesloten. Voor ons niet. De PRL kende het dossier technisch niet goed. Ducarme dacht dat we buitenspel stonden inzake de exportvergunningen voor nucleair materiaal, maar dat klopte niet. We bleven immers bevoegd voor de samenstelling en de werking van de CANVEK. Anders gezegd: we konden de procedure in alle dossiers van A tot Z volgen, maar Deleuze mocht de uitvoervergunning zelf niet tekenen, dat was voor Michel en Demotte. We hebben dan ook zeer snel de samenstelling van de CANVEK gewijzigd, met als belangrijkste vernieuwing de aanstelling van een nieuwe voorzitter, die volledig achter de nieuwe beleidslijn stond. Via de administratie, die ook in de CANVEK zetelde, volgden we de dossiers op en waakten we erover dat er niet afgeweken werd van de strenge Alstomdoctrine. De rest van de legislatuur kwamen er geen exportdossiers voor nucleair materiaal meer op de regeringstafel.

Nawoord: geen Alstom-bis onder paars

Begin 2004 werd nog duidelijker dat onze houding in het Alstomdossier de goede was. De “vader” van de Pakistaanse atoombom, Abdul Qadeer Khan, bleek in het grootste geheim gedurende vele jaren allerlei nucleair materiaal en technologie verhandeld te hebben. Richting Noord-Korea, Libië, Iran,... Niet direct doetjes. Er was vooral in de VS grote paniek. Als zo’n handel al die jaren mogelijk was zonder dat de CIA er iets van merkte, welke garanties waren er dat dit niet opnieuw zou gebeuren? En waren er geen nucleaire materialen terechtgekomen bij Al-Qaeda of andere fundamentalistische terroristen? Was het netwerk van Khan volledig ontmanteld of liepen er links of rechts nog handlangers rond die morgen hun handelje zouden herbeginnen? De internationale pers besteedde wekenlang heel veel aandacht aan het dossier. Zowel President Bush als het Internationaal Atoomagentschap in Wenen deden nieuwe voorstellen om de verspreiding van kerntechnologie en kernmaterialen tegen te gaan. De Vlaamse pers besteedde aan dit alles nauwelijks aandacht. Er waren belangrijker kwesties in die periode, zoals de taal waarin de kiesbrieven aan de inwoners van Linkebeek werden opgesteld. Sinds de ontdekking van het geheime netwerk van

Khan is het dossier nauwelijks uit de internationale media geweest: het geheime nucleaire programma van Iran, de vraag of Noord-Korea al kernbommen heeft, Zuid-Korea dat moest toegeven in het geheim onderzoek naar kernwapens verricht te hebben..., elke week dook een nieuw feit in de media op. Met als voorlopig "hoogtepunt" begin december 2004 het rapport van een panel van politici en diplomaten die in opdracht van de Verenigde Naties de veiligheidsproblemen in de wereld bestudeerden en nog maar eens wijst op de gigantisch grote nucleaire risico's.

En België? Is het definitief op de goede weg? Houdt de paarse regering de Alstomdoctrine aan of hebben de zakenlui opnieuw het laken naar zich toe gehaald? Begin 2004 ondervroeg Ecolo minister Moerman over haar beleid. Ze antwoordde dat twee aanvragen voor de export van nucleair materiaal naar India en Iran geweigerd werden. Oef! Wat export van nucleaire technologie betreft, lijkt er in ons land echt wel iets structureel gewijzigd.